

PRIMORSKI GOSPODAR

List za povspesevanje kmetijstva v slovenskem Primorju.

Ureduje *Dominko Viljem*, ravnatelj slovenske kmetijske šole v Gorici v p.

Izdaja „Goriško kmetijsko društvo“.

Štev. 7.

V Gorici, dne 15. aprila 1912.

Tečaj VIII.

Obseg: 1. Kje naj bi nam priskočila vlada s podporami na pomoč?; 2. Kako se prideluje kavkaški gabez-zelena krma za prešiče; 3. Kakšne naj bodo svinje za plemo; 4. Gospodarske drobtinice; 5. Poročila; 6. Poročilo o delovanju c. kr. kmet.-kem. poskuševališča v Gorici (Nadaljevanje.); 7. Društvene vesti; 8. Kmetovalcem tržaške okolice.

Kje naj bi nam priskočila vlada s podporami na pomoč.

Mali članek pod naslovom: »O naših sadovnjakih«, priobčen v 5. številki letošnjega »Prim. Gospodarja«, mi je dal povod k današnjemu članku. V prejomenjenem članku se govori o sadovnjakih v naši slovenski domovini, ter pravi, da se nahaja v njih drevje, katero je po zimski skoraj bolj zeleno, nego po leti, ker je baje čez in čez prerasteno s ptičjim limom, mahom in lišaji. Že iz tega odstavka se dá sklepati, da ni pisec ne Vipavec pa tudi ne Goričan, ampak kateri drugi deželan, ker smatra vsak prostor, na katerem raste sadno drevje, kakor n. pr. vinograd, travnik i. t. d. za sadovnjak. Izraz »sadovnjak« po mojem mnenju ni v takem slučaju na pravem mestu. Žalibog ne dobimo pravih sadovnjakov še dandanes pri nas, bodisi na Vipavskem a tudi na Goriškem, dasiravno se prištevata obe ti pokrajini k slovečim sadjerejskim pokrajinam. V eni kakor v drugi se prideluje sicer jako mnogo žlahtnega, posebno pa zgodnjega sadja, v Tolminskih hribih pa zimskega sadja. Ali v vseh teh pokrajinah najdemo žal toliko sadovnjakov, da bi jih lahko našteali na prstih ene roke.

Sadovnjak ali nemški »Obstgarten« imenuje se prav za prav tako, kakor za vinograd prekopan ali prerigolan svet — bodisi z večjim ali manjšim obsegom, — kateri je obsajen izključno s samim sadnim drevjem. Kakor že rečeno, take kmetijske kulture še skoro ne poznamo. Na Vipavskem in Goriškem

se goji sadno drevje najrajše po vinogradih med trtami, istotako med trtami v plantah (brajdah). Da je to napačno, je sprevidil že naš sloviti »samouk«, vipavski učitelj umnega vinogradništva in skloh kmetijstva, Matija Vertovc. On piše v svoji »Vinoreji — knjigi za Slovence«, ki jo je izdala c. kr. kmetijska družba kranjska leta 1844 kot prilogo kmetijskim rokodelskim Novicam, dobesedno v stari slovenščini tako-le: »Kmetovavec potrebuje, in ga prav veseli perdelovati obilo sočivja, zelenjave in drevesniga sadu. Zdravo, dobro sadje, posebno veliko zaleže pri družini, otrocih in zlasti pri bolnikih; on si mora tedaj mnogoverstniga sadniga drevja omisliti in ga rediti, da je, ko ga Bog da, po letu, v jeseni in po zimi s sadjem dobro previden. Ko stanuje kmetovavec blizo mest ali sploh v tacih krajih, kjer se sadje lahko prodaja, naj si omisli od sosedov, iz gospodarskih vertov ali iz mest bolj pitanih drevesic za sadež, ali kaj takih cepičkov, da se z njimi svoje divjake požlahtni; pa tudi njemu samimu ne bo zlo nič škodovalo, če bo bolj pitano sadje jedel. Sadnih dreves pa nima malo in dosti v nogradu saditi, v katerih želi, kaj posebno dobrega vina perdelovati. Vinoredniki dobro vedo, de češnjave, figove in mnoge druge sadne drevesa le daleč okoli po nogradu raskoreničvajo, in tertne korenike moré, de pa se senco tertam veliko gorkote okratijo, in v mokrih vremenih k oprhovanju grozdja pripomorejo, je očitno in lahko razumeti. Zatorej se ne vidi po vinskih deželah, koder se na pritličnih vejah žlahtne vina pridelujejo, v vinogradih nič sadnih dreves. V svojih nogradih ga nimamo kar znamenja kakiga sadniga drevesa, le z bekami, ki jih pri naših vežnjah zavolj hudih vetrov tolikanj potrebujemo, in ki le v delavni zemlji rastejo, moramo potrpljenja imeti. Naši Ipavci v tem le čedalje razumniši prihajajo, in v njih mladih nogradih se ne vidi več nasajenih sadnih dreves. Nasadi si sadja blizo doma, de ga boš imel bolj pred očmi, de ga hitreje pobereš in spraviš.

Res je, de žlahtne so nogradske češnje, de jih ni čez nogradske kostenice (breskve s h kosti perrašenim mesam); pa vender ti jih moja »Vinoreja«, v nograd med trte saditi, osorno prepove. Ko pa vender le močno želiš, tudi nogradsko sadje imeti, poslušaj nauk in posnemaj ga. Če si namenil v lepi legi nograd nasaditi, pojdi in odloči od strani, od katere bi ti znali vetrovi

kaj zabavljati, nekoliko sveta, in pusti ga ravno tako, kakor za trte prekopati; ta kraj nasadi s sadnim drevjem, pa tako, da bo sleherno drevo v primeri svoj prostor imelo, in de ga solnce od vsih strani obsije; vsako leto moraš ta sadni vert ali nograd saj enkrat tako dobro, kakor trtni nograd okopati; tako le boš imel nograjsko žlahtno grozdje, in nograjsko žlahtno sadje.

V nadaljevanju navaja Vertovec dva posestnika vinogradov, katera sta imela že takrat posebne sadovnjake, »manderge« imenovane — eden teh je bil oče pisca teh vrstic —, oba pa počivata že v hladni zemlji.

Tako veliko važnost je pripisoval sadovnjakom torej Vertovec že pred 68 leti, toraj takrat, ko ni imelo sadje zaradi pomanjkanja železnic take vrednosti, kakršno ima dandanes. Zato je spisal podpisani v letu 1905 ravno za „Prim. Gosp.“ članek pod naslovom: »Kakšno naj bi bilo prihodnje sadjarstvo na Vipavskem«, članek, kateri se je nadaljeval (v 3. 4 in 5 številki) in v katerem je dokazoval veliko važnost naprave sadovnjakov ter jih priporočal. Žalibog pa ne najde prekornostna stvar vendarle posnemalcev oziroma izvrševalcev dobrega nasveta. Da se pa vendar pride tej malobrižnosti, ali takorekoč skrajni zanikerosti v okom in sicer na veliko korist našega narodnega blagostanja, dovoljuje si predlagati pisec teh vrstic sledeče: »Naj bi blagovolilo poskrbeti »Goriško kmetijsko društvo«, da dobi od visoke vlade primerno denarno podporo, s katero naj bi nagradilo one posestnike, kateri bi napravili prave sadovnjake po načrtu s t r o k o v n j a k a«. Najboljše bi bilo seveda, če bi napravila visoka vlada najprej sama v nekaterih pokrajinah goriške dežele vzorne sadovnjake in na to podeljevala denarne podpore posnemovalcem ali naj bi onim, ki so pripravljene to storiti, dala, ako ne brezplačno, pa vsaj sadilni material iz državnih drevesnic po kolikor mogoče nizki ceni. Na vsak način naj bi se pa vendar že kaj ukrenilo za to važno gospodarsko stroko.

R. Dolenc.

Kako se prideluje kavkaški gabez (*Symphytum asperrimum* L.) — zelena krma za prešiče.

Za to krmsko rastlino se uporabijo lahko različna tla, izvzemši seveda nerodovitnih peščenih — suhih in plitvih tal,

katerih spodnja plast je gruščasta. Močvirna tla sploh niso za to rastlino, osojne lege naj se uporabijo za njo le tedaj, če ni mogoče drugače. Nasprotno pa so prostori, ležeči blizu gnojnikov ali takšni, ki so z gnojnico dobro napojeni, za njo najboljši, paziti pa je treba, da se ne bo stekala gnojnica k njim, ko poganjajo.

Manjša zemljišča naj se pred sajenjem prekopljejo in sicer že v jeseni ali pa proti koncu zime. Da bo gabez bujno rasel, naj se zemlja pognoji s kratkim hlevskim gnojem ali pa z gnojnico in sicer ne le pred sajanjem, ampak tudi kasneje vsako leto. Če je zemlja z gnojnico močno napojena (kar je navadno blizu gnojnikov) ali sploh močno pognojena, gnojenje lahko tudi izostane. Da bo gabez še bujniše rasel, oziroma dajal prav mnogo zelene krme, raztrosi naj se na vsak ha površine po 200 kg 40 odstotne kalijeve soli.

Za sajenje se uporabijo koreninski potaknjenci, kateri se vsade spomladi, kakor hitro se je zemlja zadostno osušila. Sadi se na naslednji način:

Prekopano ali preorano zemljišče se z grabljami ali pa z Erano poravna, zaznamuje vrste z razčrtalnikom v razdalji 35 cm in v enaki razdalji tudi mesta v vrstah, kamor se imajo posaditi sadike. Za zaznamovanje vrst, oziroma sajenje v vrstah se uporabi lahko tudi močnejša vrstica. Na mestih, kamor se imajo vsaditi potaknjenci, naj se napravijo s sadilnim klinom luknje in vtakne v vsako po en potaknjenec kvečem 2 cm globoko pod zemljo. Kajti če se vtaknejo potaknjenci globokejše, ne prilezejo zlepa iz tal. Ko so se sajenice potaknile v luknje, naj se s pomočjo noge z zemljo pokrijejo in zemlja nato z nogami krog vsake sajenice potepta. Vsade se potaknjenci tudi lahko sproti, ko se prekopava zemljišče z lopato ali na enak način, kakor se sadi v nekaterih krajih krompir.

Da bo mogoče pleti med vrstami brez vsake škode, še preden se prikažejo potaknjencevi listi iz tal, naj se poseje v brazdice v smeri vrst nekoliko ovsa, da se bo vedelo, kje so vsajeni potaknjenci. Sicer bo treba pleti zgodaj le take nasade, ki so na prav plevelnih tleh. V sprteninski ali rodovitni zemlji naj se napravijo vrste v razdalji 40 cm, a tudi v vrstah naj bodo v enaki razdalji. Če se zemlja obraste s plevelom, naj se medvrstja takoj oplevejo; ko se sajenice pozneje razkošatijo, se plevel sam ob sebi zaduši.

Če so bili potaknjenci dolgo časa na potovanju, naj se, ko prispejo na mesto, vzamejo takoj iz zavoja. Do sajenja naj se shranijo v kak hladen prostor n. pr. v kletin sicer naj se zrahljajo in vložijo v plasteh v pesek tako, da bo plast sadik, vrh nje plast peska i. t. d. Tako spravljeni potaknjenci se ohranijo prav dobro lahko cele tri tedne. Ako se hoče posaditi gabez na razdaljo 40 cm v kvadratu, treba je 6, ako se hoče posaditi v vrste oddaljene druga od druge po 40 cm a v vrstah po 35 cm, treba je 7, a če se hoče posaditi na razdaljo 35 cm v kvadratu, treba je približno 8 sajenic za vsak štirjaški meter.

Gabez se mora čim mogoče pogostoma prežeti in sicer naj se prežanje prvo leto rajši prej nego slej; na vsak način naj se pa prežanje še preden začne delati stebila. Skrbi naj se obenem, da bo zemlja spomladi čim mogoče zrahljana. Gabez napravi tik tal celo do 50 listov.

Žeti naj se prične v dobrih legah že v drugi polovici aprila ter se prežanje, če raste gabez v srednje dobrih zemljah, tri- do štirikrat, v močnih zemljah štiri- do petkrat v letu. Pazi naj se pa, da se ne prežanje preblizu tal.

Če se ta zelena krma opari, je jako pripravna za prešiče, na drobno razrezana ali razsekana ugaja tudi gosem in racam. Na površini 32 m² se dobi od te rastline toliko zelene krme, da zadošča kot dodatek k drugi krmi za starejšega prešiča od aprila do oktobra meseca. Za sušenje ta krma ni, ker se med sušenjem razdrobi.

Ko se hoče gabez saditi, treba je imeti pri izbiranju zemljišča vedno pred očmi to, da je kavkaški gabez rastlina, katera vztraja prav dolgo.

Kakšne naj bodo svinje za pleme.

Pravilno odbiranje živali za pleme velja kot glavno pravilo kakor pri drugih koristnih živalih, tako tudi pri svinjah.

Ker se marjasec pari s precejšnjim številom svinj, podeduje se njegove lastnosti dalje okrog, nego po svinji; zato je zbiranje pravega marjasca za pleme velike važnosti. Kljub temu moramo skrbeti, da svinje za pleme bolj skrbno izbiramo, nego se to navadno dogaja.

Svinja, katera skoti veliko mladih, jih dobro doji in skrbno cdstavlja, je skoraj trikrat več vredna in včasih še več od one, katera vseh teh lastnosti nima in da živinorejcu le par mladičev. Za pleme naj se odbere mlada svinjica le od take svinje, katera se odlikuje po rodovitnosti in ki pravilno oskrbuje svoje mladiče. Od spomladanskih prešičkov izbere naj se najkrepkejša. Pomladanski prešički se namreč veliko hitreje razvijajo, kakor pa oni, ki so bili storjeni v jeseni. Nikdar naj se ne vzame za pleme onih svinjic, ki jih je skotila svinja na prvo, ampak šele one, ki jih skoti v drugič. Najboljša je svinja za pleme od 4. do 6. leta. Ako hočeš obdržati za pleme prešičke od starejših svinj, zbiraj prav skrbno!

Svinja za pleme naj bode že na zunanje podobna pravi materi, ker to ne znači le njene rodovitnosti, temveč tudi, da bode mladiče lahko prehranjevala z mlekom. Svinja, katera je podobna marjascu, ni za pleme. Glava bodi majhna, rilec fin, vrat srednje dolg, život stegnjen in širok. Dojilo bodi nategnjeno, ker le v takem bode obilo mleka. Ako skoti svinja na prvo le malo mladičev, ni treba misliti, da je slaba ter jo morda opitati in dati mesarju. Ako izvira od rodovitnih živali, se še poboljša. Prava plemenska svinja mora biti tudi krotka in skrbna za svoje mladiče, sicer ji poginejo.

GOSPODARŠKE DROBTINICE.

✕ **Gospodinje, posebno pa one, ki imate na razpolago večje posestvo, redite purane in pure!** Pura je žival, katera pobere vse raztreseno zrnje in katero je lahko rediti, kajti zadošča, če ji vržemo količkaj krme. V poznem poletju in v jeseni pase se rada po njivah in travnikih in se cele tedne ne briga za drugo krmo. Meso teh živali je jako okusno, tudi jajca, katerih znese pura 30 do 40 na leto, so debela in okusna. Pura znese jajca rada na skritih krajih in gnezdi včasih tudi pod milim nebom, ker vali prav rada tako, da jo nihče ne moti. Če se ji napravi gnezdo v kurniku ali pa v hlevu, poskrbeti je treba za to, da se ne bo go-dilo nič nenavadnega okoli nje. Pura vali 26 do 28 dni. Purice

izlezejo navadno brez težave, rediti pa jih je težavno in treba velike pozornosti. Ko se je vlegla pura v gnezdo, podloži naj se ji po osmih dneh poleg njenih tudi nekoliko kokošjih jajc; piščeta izlezejo potem istočasno s puricami in uče zadnje na iskanje in pikanje krme. Purice žro najrajše ličinke, mravljinčina jajčeca i. d. e., zraven tega pa tudi drobno zriban beli kruh, drobno zdrobljeno testo iz jajc in moke, po četrtem dnevu tudi na drobno razsekano solato, travo in koprive. Rosa jim zelo škoduje, kakor sploh vsaka mokrota, zato naj se puščajo purice na prosto le o suhem, gorkem vremenu in šele takrat, kadar rosa zgine.

✕ **Da ne bo detelja napenjala govedi**, se pripoča naslednje ravnanje: 1. Naj se ne seje same detelje, ampak z njo vred tudi sladke trave, ker neki taka mešana piča govedi bolj ugaja in če se je tudi nažre v večji meri, ji to ne škoduje, je ne napenja tako kakor po sami detelji. 2. Naj se ne poklada govedu premlade detelje. Najbolj tečna in najmanj nevarna je detelja, ko se razcvita. 3. Naj se ne hodi po deteljo za ranega jutra, ko je še rosna; če pa ne moreš drugače, pazi vsaj, da ne pustiš nakopičene na vozu, ampak razgrni jo bolj na tenkem, da se osuši. Če vsled močnega solnca detelja ovene in sčrni, ne puščaj je na kupu, ker sicer se ugreje in začne vreti, in takšna piča prav rada govedo napne. 4. Ne pokladaj toraj govedu nikdar rosne ali ovenele detelje, ker taka začne vreti v vampu in provzroča napenjanje. 5. Po močnem ali dolgotrajnem dežju počakaj nekolikom s košnjo ker se detelja, če stoji pokonci, hitreje in popolnejše osuši, kakor če leži po tleh. 6. Ako je nastopilo po košnji slabo vreme, nikar ne spravljaj detelje, ampak pusti jo, da jo poprejdobro prepriha očiščen zrak. 7. Nikar ne pokladaj detelje same, ampak pomešaj jo s slamo ali pa napravi iz nje in slame rezanico. Taka mešana piča je bolj tečna, ker jo žival preslini in vsled tega boljše prebavi. S tem zabraniš tudi, da se detelja v želodcu ne sprime v kepe, kar prizadeva napenjanje. 8. Po krmljenju z deteljo ne dajaj govedu mnogo vode! 9. Posebno pazi spomladi, kadar začanjaš pokladati zeleno pičo. Spočetka pokladaj le mešanico suhe in sveže piče, v kateri naj bo več slame ali pa slamnate rezanice, kakor zelene detelje, in le polagoma zvišaj množino zelene krme.

Pazite, ko kupujete šilski soliter! — Marsikateri kmetovalce bo rabil v kratkem za gnojenje trt, krompirja, turšice itd.

čilski soliter, zato ga opozarjamo sedaj ponovno, naj pazi, da ne kupi malovrednega blaga za drag denar. Zapomni si dobro, da je tudi čilski soliter gnojilo, pri katerem te kak brezvestni prekupec lahko osepari! Čilskemu solitru primešajo sleparji kuhinjsko sol, kajnit ali kakšno drugo manj vredno sol, katere primesi se pa ne da do razločevati s prostim očesom od čilskega solitra. Da pa doženeš, ali je čilski soliter pristen ali ne, deni nekoliko tega gnojila na kakšno kovinsko ploščo in drži nad žrjavico, da se plošča razbeli. Ko se je plošča razbelila, se čilski soliter, ako nima ptujih primesi, v petih minutah raztopi in mirno zgori. — Ako mu je pa primešana kuhinjska ali katera druga sol, začne soliter štrcati, kakor hitro se je segrel.

✕ **Zelena klaja** je laže prebavljiva nego suha ter jo živina tudi rajši žre. Kdor ne more goniti živine na pašo, poskrbi naj vsaj za to, da bo dobivala živina v hlev dovolj zelene klaje. Najboljša zelena hlaja je mešanica trave in detelje, a tudi mešanica laške detelje z ržjo ima veliko vrednost. Ker vpliva zelena klaja lahko neugodno na žival, posebno pa ker provzroči večkrat drisko in žival včasih celo napne, zato jej treba, da se to prepreči, primesati vsakrat pred pokladanjem bodisi nekoliko sena ali pa slame. Tudi živini, ki se goni na pašo, naj se da; preden gre na pašo, nekoliko sena.

Kdaj in kako naj se gnoji trtam s čilskim solitrom. — Če nameravaš gnojiti trtam s čilskim solitrom, nabavi si za vsako trto kakih 40—50 gramov tega gnojila. Ako ni vreme presuho, raztrosi prejnavedeno množino solitra v treh obrokih. Eno tretjino raztrosi aprila ali maja, drugo tretjino maja ali junija in ostalo junija ali julija. Če je vreme presuho, potem porabi drugo in zadnjo tretjino ali celo ves solitar naenkrat in sicer maja ali kvečem junija meseca. Da dosežeš namreč zaželjen uspeh s solitrom, je neobhodno potrebno, da dospe gnojilo h koreninam in sicer dotlej, dokler trte čvrsto poganjajo. Ako večkrat dežuje, se zgodi to v kratkem, ako vlada suša, potem ostane solitar v gornjih plasteh in pride prekasno do trtnih korenin, ki se nahajajo precej globoko v zemlji.

✕ **Kakšna ima biti zemlja, ko se preorava.** — Za uspešno oranje je kakovost zemlje oziroma njena vlažnost največjega pomena. Zemlja ne sme biti namreč ne premokra, pa tudi ne presuha. Ilovnata zemlja naj se ne preorava bodisi spomladi ali pa

po leti, če je mokra, nasprotno pa ji ne škoduje mnogo, če se preorava, ko je nekoliko vlažna, ker je to boljše, kakor če se razruši. Če se preorava mokra zemlja po leti, napravijo se pri oranju tako trde kepe, da se ne dado razdrobiti niti z brano, ampak le s težkim drobilnim valjem. Pa tudi gnoj naj se ne izvaža o deževnem vremenu na njive, a tudi podorava naj se ne. Če se preorava mokra zemlja, ostane v nji ves plevel, ker ga ni mogoče spraviti z brano na površje. Lahka, rahla zemlja naj se preorava, ko je nekoliko vlažne, ker je to boljše, kakor če se preorava, ko je suha. Ako je ilovnata zemlja po leti suha in strjena, vali se od pluga kar v kepah, katere se ne dado zlepa razdrobiti. Ako hočeš preorati strnišče po žetvi, počakaj da rahel dež površino premoči. Zelo važno je preoravanje njiv, ki se imajo obsejati ali obsaditi s poletnimi rastlinami. Za jarino ne preoravaj nikdar šele spomladi, ampak vselej že pred zimo, kajti mraz pozimi zemljo dobro pretrese in zemlja postane mnogo rahlejša, kakor če jo spomladi celo dvakrat preorješ, sicer se lahko pripeti, da se zemlja, če je močno drobna, v mokri zimi vode prenapije in da jo bo treba spomladi preorati vnovič, da se osuši.

Kako se gnoji krompirju s čilskim solitrom. — Pri krompirju naj se raztrosi čilski solitar o pletvi. Sicer je pa še boljše, če se raztrosi solitar v dveh obrokih in sicer polovica vsega solitra ob sajenju, druga polovica pa o pletvi oziroma osipanju. Za vsak ha površine zadošča 80—100 kg solitra.

Kakšna umetna gnojila bomo rabili za turšico. Turšica zahteva močno s hlevskim gnojem pognojeno zemljo. Če nimaš dovolj gnoja, vzemi za vsak ha površine po 250 kg superfosfata, kasneje t. j. ko hočeš turšico osuti, raztrosi na vsak ha približno 200 kg čilskega solitra.

Ako primanjkuje zemlji kalija, vzemi na ha še kakih 200 kg 40% kalijeve soli. To sol pa raztrosi istočasno kot superfosfat.

P O R O Č I L A.

Razstava za govejo živino. Goriški deželni odbor priredi v tekočem letu naslednje razstave za govejo živino na Krasu in sicer: 1.) v S e ž a n j dne 4. maja za občine sežanskega okraja

in 2.) v K o m n u dne 6. maja t. l. za občine sodnega okraja kopenskega, prištevši občini Devin in Doberdob.

Kužni katar na spolovilih goveje živine. (Posnetek iz članka, ki ga je spisal neki G. v letošnji 4. številki »Dorf-Zeitung«, izhajajoči v Hildburghausenu).

Prav poučljivo sliko dobimo o škodi povzročeni po kužnem katarju na spolovilih goveje živine, če primerjamo letošnji izkaz štetja živine z izkazi prejšnjih let in sicer nekaterih po kužnem katarju prizadetih krajev.

Glasmom teh izkazov je padlo število telet v W e s t e n f e l d u skoraj za 20% in v H a r r a s - u skoraj za 10% pod normalo. Istodobno opazimo, da se zmanjšuje v H a r r a s - u tudi število krav; zaklati se morajo prav one, ki so postale prav medle in nerodovitne .

Na podlagi teh podatkov se lahko preračuni, kakšno škodo je prizadejal kužni katar posameznim občinam. Če se začne okužena živina lečiti takoj na početku, potem se da bolezen zatreti; seveda morajo poskrbeti za to vsi oni, ki imajo okuženo živino. Početkom, ko se bolezen pojavi, ugovarjajo marsikateri živinorejci, ker se jim prepove rabiti bika za pleme skozi kake 4 tedne in tudi dalje; pozneje pa, ko se jim krave ne ubrejijo in jih je treba oddati mesarju, šele sprevidijo, da ni bilo ugovarjanje umestno. V H a r r a s - u žal niso pričeli z lečenjem dotlej, dokler niso obolele vse krave, seveda z njimi vred tudi bik. Bockstadter Mühle, vas, katera je gonila svoje krave k biku v H a r r a s , si je nabavila sama bika; lečila je svoje krave in te so se vre obrejile ter nobena ni zvrгла.

Kot najboljše sredstvo so po mnenju pisca bisulinovi čepki za krave in bissulinovi žeblički za bike. Če se pa hoče doseči popoln uspeh, je treba, da lečijo obolelo živino vsi živinorejci skraja. Na vsak način pa je potrebno, v slučaju, da se ta bolezen pojavi, poklicati živinozdravnika.

P O R O Č I L O

**o delovanju c. kr. kmetijsko-kem. poskuševališča v Gorici
v dobi od 1907 do 1910.**

(Nadaljevanje.)

Dela so bila s početka omejena samo na ožje ozemlje, obsegajoče 16 ljudskih šol s 1170 učenci (195 oddelkov), 64 paz-

niki in 19 učitelji. Pozneje in sicer dne 3. julija se je akcija razširila na drugih 14 šol z 888 učenci (148 oddelki), 46 pazniki in 14 učitelji. Vsega skupaj se je torej deležilo boja 2058 učencev (343 oddelkov), 110 paznikov in 33 učiteljev.

Ozemlje, na katerem se je razvila cela akcija, ki je trajala skupaj 5 tednov, je obsegalo 26 županij in je imelo skupno površino približno 33.700 hektarjev, od katerih je bilo 8200 h travnikov in 13.200 h pašnikov.

Naslednje številke kažejo izid akcije:

Teden	Delavnih dni	litrov nabranih kobilic
I.	4884	12 288
II.	5606	18 358
III.	2704	11.627
IV.	6864	32.895
V.	6787	33 826
	Skupaj 26845	108 994

V prvem tednu so dobivali učenci za vsak liter nabranih kobilic po 20 vinarjev nagrade, pozneje po 15 vinarjev nagrade, tako da se je potrosilo za nagrade vsega skupaj v okroglem znesku 17.000 kron. Vsak učenec je nabral poprečno po 4 litre kobilic in je prejel za to 64 vinarjev na dan.

Potrosilo se je dalje: Za nabavo popravo in prenašanje oprave približno 3400 kr., za mezdo paznikom 2000 kr., za primerne nagrade učiteljem nekaj nad 3000 kr. in slednjič za vodstvo dela okoli 2500 kr. Tako, da je stala cela akcija skupaj približno 28.000 kr. Če primerjamo to svoto s številom litrov vlovljenih in pokončanih kobilic, vidimo, da se je plačalo za vsaki liter kobilic poprečno samo 25 vinarjev.

Neposredno korist te akcije —, katero je smatrati prav za prav za posrečen poskus organizacije šolske mladine v gori navedeni namen — razodevajo naslednje točke:

1. Po njej se je znamenito zmanjšala škoda, ki bi jo bile povzročile kobilice kmetijstvu na Krasu. Izračunali smo namreč, da bi bile nabrane kobilice požrle najmanj 6000 kvintalov samega sena. Resnica je, da tam, kjer so se nabirale kobilice, se je otava veliko boljše obnesla, kakor ornica, katere, ali se sploh ni pridelalo nič, ali pa niti toliko ne, da bi se bili s pridelkom poplačali stroški za košnjo.

2. Večna vlovljenih kobilic ni bila še popolnoma razvita; med temi sta bili najmanj $\frac{2}{3}$ samic. Pokončavši te, se je uničilo polno zaroda in se je dosledno zmanjšala nevarnost, da se obnovi napad v naslednjem letu.

3. Največji del denara potrošenega za izvršitev del je na vse zadnje ostal v napadeni pokrajini in to velja toliko, kakor neposredno podeljena podpora v pomoč tamkajšnjim prebivalcem.

O vredbi, izvršitvi in uspehu te akcije je nadzornik F r. G v o z d e n o v i č objavil obširno poročilo v slovenskem, italijanskem in nemškem jeziku (Glej: Objave) in razdelili smo je med deležnike.

* * *

Ko se je najbolj delalo proti kobilicam, to je, proti koncu junija 1909., smo poizvedeli, da se je v mejah štanjelske občine na vzhodni strani železnice med nakopičenimi bubami kobilic *Caloptenus italicus* vnela neka bolezen. Izredno vlažno vreme, ki je v tem času na Krasu čisto nenavadno, je pospeševalo razširjenje te bolezni.

Po zunanjih znakih in s pomočjo mikroskopa smo mogli spoznati, da provzroča to bolezen neka gliva, imenovana *Empusa grylli*, ki se navadno razvija tudi na kobilicah-selilkah ter jim naklanja isto bolezen.

Poskušali smo, kako bi s temi glivami okužili druge na Krasu živeče kobilice in jih ugonobili, pa se ni posrečilo. V ta namen smo mnogo takega okužnega gradiva (mrtve kobilice, ki jih je pokončalo *Empusa grylli*, nasejali na raznih krajih. A bolezen se je ustavila in je skoro popolnoma ponehala, kakor hitro je nastopilo suho vreme. Podrobnosti o tej zadevi so opisane v gori omenjenem poročilu.

* * *

Da bi na licu mesta ugotovili praktičen uspeh, ki smo ga dosegli z opisanim pokončevanjem kobilic in da bi sploh doznali, ali je še mnogo tega mrčesa in kako daleč da sega, pregledali smo v naslednjem letu in sicer julija meseca 1910 natančno tiste kraje, kjer se je v prejšnjem letu vršil boj proti kobilicam.

Na tem obhodu smo se prepričali, da je ostalo samo še toliko kobilic, kolikor jih je v navadnih letinah in da se ni bati več nobene nevarnosti za kmetijstvo na Krasu.

Da so se kobilice skoro popolnoma poizgubile, v to so utegnile pripomoči posebno naslednje okolnosti:

1.) Boj leta 1909. proti kobilicam, ki je pokončal ogromne množine teh žuželk, tako da ni moglo biti po njih skoro nobenega zaroda.

2.) Razdelitev velikega števila puranov, ki pohotno žro škodljive žuželke, zlasti pa kobilice. To akcijo je dovršilo tržaško c. kr. namestništvo vstrično z našo.

3.) Izredne vremenske razmere leta 1910, ki so bile razvoju kobilic jako neugodne, posebno pa onih iz plemena *L o c u s t i d o v*, kojih bube se štejejo med najbolj občutljive.

4.) Zopetni nastop bolezni provzročene po glivi *E m p u s a g r y l l i*, o kateri smo že govorili. Ta bolezen je pokončala mnogo kobilic iz plemena *A c r i d i d o v*.

Te in morda še druge okoliščine, ki jih nismo zapazili, so pripomogle v to, da so ponehale kobilice in da se sedaj ne more več govoriti o kobiličji nadlogi na Krasu in da tudi najbrže ni nevarnosti, da bi se v bližnji prihodnosti obnovila. Pri vsem tem pa je previdno, da se pazi na omenjeno pokrajino in da se v slučaju, ako bi se zopet začele kobilice množiti, takoj ukrene česar treba, da se zatre nevarna zalega.

2. Izkušnje o prenesljivosti rumenice svilodov na gosenice ponočnega metulja *Lymantria* ali *Psilura monacha* L.

Že pred leti je ravnatelj poskuševališča po natančnem biološkem opazovanju dognal, da sta boleznii, ki sta znani ena pod imenom rumenica svilodov, druga pod imenom mlahavica ali vršična bolezen gosenice metulja »*L i m a n t r i a*« ali »*P s i l u r a m o n a c h a*« — smrekov prelec ena in ista bolezen.

Ker so bile gosenice zadnje omenjenega metulja leta 1907. hudo napadle gozde na Češkem in Saksonskem, je to dalo povod celi vrsti poskušenj, ki so se delale v laboratoriju in na prostem v namen, da bi se dokazalo, da je možno omenjeni boleznii vzajemno prenašati od enih gosenic na druge.

Najprej smo naročili in prejeli nunine jajčica iz 9 različnih gozdnih okrajev na Češkem, Saksonskem in Pruskem, ki so bila

vsa, kakor je kazala mikroskopična preiskava, prosta zajedavcev (parasitov), torej zdrava.

Mlade gosenčice smo, odkar so se izvalile, redili z razno pičo, kakor solato, mladimi jelovimi vršiči, bukovim, gabrovim, brestovim listjem, katero pičo pa smo vso poprej zamazali s krvjo, ki je bila polna trosov svilodne rumenice. Posamezne okužene partije smo enako, kakor kontrolne partije, osamili pod steklenimi zvonci, kojih spodnji rob je bil prevlečen z bombažastim filtrom.

Na koncu približno dveh tednov se je v vseh okuženih partijah razodela gori omenjena značilna bolezen »mlahavica«, ki je končala s smrtjo skoro vseh gosenic. Posamezne gosenice, ki so se obranile okuženosti, so dobivale še dalje okuženo pičo in so slednjič zapadle isti usodi. Le redko katera gosenica se je zapredla a tudi to je ista bolezen umorila kot bubo. To se ve, da so kontrolne gosenice ostale popolnoma zdrave, dokler so izfrčale kot metulji.

Prav enak izid so imele poskušnje z okuženjem gosenic, ki smo jih prejeli pozneje, junija 1907., s Češkega. Ko so došle, bile so te gosenice popolnoma zdrave, saj smo jih prejeli iz čisto neokuženih pokrajin. Umetno okuženje se je celó veliko nagleje prijelo — že po 8—10 dneh —, kar je očitno pospeševalo tople vreme.

Vštrično s temi poskušnjami smo delali druge; za okuževalno snov so nam služili trosi »mlahavice« same, ki smo jo v pomladi umetno vzgojili v gosenicah nune s trosi svilodne rumenice in pokazalo se je enako okuženje z istimi posledicami. Toda, ker se je okuženje dogodilo že pozno, ko so bile gosenice že močno razvite, se jih je moglo vendar mnogo spremeniti v hube. Te so pa kmalu poginile, vse za isto boleznijo.

Ob istem času smo naredili več malih poskušenj na prostem na raznih gozdnih parcelah na Češkem. Da povemo po pravici, niso imele te poskušnje odločilnih uspehov, dočim so one, ki smo jih naredili v kemični delavnici, potrdile na nedvojen način, da se rumenica prenaša, iz česar je bilo torej posneti, da je s tem sredstvom možno pokončevati gosenico nune, ki je med najhujšimi gozdnimi škodljivkami v severnih deželah.

Zato smo nabrali veliko množino (približno 2 kvint.) kužne snovi (za rumenico poginule gosenice), da jo porabimo za po-

skušnje, ki smo jih nameravali napraviti l. 1908 v namen, da se na prostem dokaže prenosljivost ali nalezljivost bolezni. To gradivo smo pomešali z vprašeno šoto in ž njim napolnili vreče iz jute, katere smo pomladi 1908 poslali poskuševalcem.

Te s kužnim gradivom napolnjene, po dve in dve skupaj zvezane vreče so obesili na močno jelovo vejo (po dve vreči na vsako drevo) pod vrhom in blizo debla, pripustivši dežju, da izpere iz vreč in razširi kužne kali, to je trose rumeničnega zajedavca, *Microsporidium polyedrium*, po spodej rastočih vejah.

Poskušnje so se vršile v gozdih sledečih krajev, kjer so se silno širile gosenice nevarnega škodljivca: Chlumec, Jičin, in Pecka pri Velikih Borovicah na Češkem, Budiškovice in Buchovice na Moravskem in Adamkovi pri Egbeltu na Ogerskem.

Trajna suša, ki je v tistih deželah vladala maja in junija meseca 1908., je žal neugodno vplivala na te poskušnje, ker ni bilo prav nič dežja, ki bi bil mogel izpirati in razširjati kužno snov po drevesih. Pri vsem tem pa se je bolezen (»flacherie«) vendar prikazala, dasi le bolj po malem in pozno, v posameznih krajih, kakor v Chlumecu, kjer je bilo najti mnogo bolnih gosenic, kolikor na tistih drevesih, na katerih so visele vreče s kužno snovjo, toliko tudi na drugih drevesih v neposredni bližini prvih, dočim so bile gosenice na bolj oddaljenih drevesih vse zdrave.

Akoprav niso bili uspehi teh prvih poskušenj po vsem povoljni, ker se ni posrečilo, da bi se bila prav vnela kužna bolezen, je vendar kazalo, nadaljevati poskušnje, da se je moglo dognati, ali je bolezen na prostem prenosljiva ali ne. Mnoge bolezni, o katerih vemo, da so parasitične, potrebujejo posebno ugodnih in ne vselej znanih pogojev, da se morejo v epidemični obliki, to je v kužne bolezni razviti. Vidimo namreč, da se rumenica, pa tudi njej sorodna bolezen, tako imenovana pegavica ali telesečna bolezen včasih kar nenadoma razodeva, ne da bi si mogli razlagati, od kod prihaja, dočim se ti bolezni drugače ohranita bolj osamljeni in skriti in ne provročata velike škode.

(Sledi še.)

DRUŠTVENE VESTI.

»Goriško kmetijsko društvo« v Gorici — Korenski trg Attemsova palača) ima v zalogi naslednje kmetijske potrebščine:

Modro galico najboljše kakovosti in sicer zajamčeno 98/99 odstotno kvintal po 64 K;

Čilski soliter, vsebuječ nad 15 $\frac{1}{2}$ % dušca, kvintal po 32 K;

Superfosfat s 14 odstotki v vodi raztopne fosforove kisline, kvintal po 7 K;

Tomaževo žlindro 16 odstotno, znamka »Zvezda«, kvintal po 6 K;

Kalijevo sol 42 odstotno, kvintal po 14 K;

Orehove semlete tropine, zajamčene s 47% beljakovin in tolšče, v vrečah po 75 kg, kg po 22 vin.;

Gumijeve trakce za cepljenje trt v zeleno, znamka »Royal«, kg po 28 K, znamka »Trissin« kg po 32 K.

Fichtenin agra, sredstvo zoper razen mrčes, kg po 3 K ali $\frac{1}{4}$ kg po 80 vin.

Raznovrstna žveplena moka dospe v zalogo v kratkem.

Razen prejnavedenga blaga ima vedno v zalogi pristne debele in drobne otrobe, sol za živino, razne trtne škropilnice, žveplalnike za sode, različna jeklena orala i. t. d.

Društveniki, bivajoči na Krasu, si omislijo lahko modro galico, Tomaževo žlindro, kalijevo sol, orehove semlete tropine, gumijeve trakce in drugo po tu navedenih cenah pri »Centralni podružnici Gor. kmet. društva za Kras« v Sežani.

Kmetovalcem tržaške okolice.

Kmetijska družba za Trst in okolico vabi vse one svoje ude, ki niso še plačali udnine za leto 1912., da store to brž ko mogoče. Nabirajte tudi vedno nove ude za kmetijsko družbo tržaško. Kdor pristopi k družbi, plača 2 kroni. Za to takorekoč malenkostno letino ne dobiva ud le društveno glasilo »Primorski Gospodar«, ki družbo samo stane 3 krone, brezplačno, ampak ima od družbe tudi druge ugodnosti, ki jih zamore nuditi družba po svojih močeh. Zato priporočamo kmetovalcem tržaške okolice, naj pridno pristopajo h kmetijski družbi ker čimveč jih bo v družbi, tolikanj lažje bo varovati njihove koristi in se potegovati za to, kar bi jim bilo v korist.

Kmetijska družba za Trst in okolico.